

Mikulajová, M. (Ed.). 2018. Utváranie ranej gramotnosti v norme a patológii.

Bratislava: Institut vzdelávania SOKRATES, 2018.
1. vyd. 188 s. ISBN 978-80-86572-82-6.

V uplynulom roku vyšiel v InSTITUTE vzdelávania SOKRATES zborník, ktorého editorkou je profesorka Mikulajová, ktorá v súčasnosti pôsobí ako vedúca Ústavu klinickej psychológie na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Publikácia *Utváranie ranej gramotnosti v norme a patológii* je výstupom štyroch dizertačných prác, ktoré spája jedna ústredná téma, a to vývin ranej gramotnosti s ohľadom na normu a patológiu u detí, ktorých materinským jazykom je slovenčina.

Prezentované výskumné práce vznikali v období, kedy Slovensko v rokoch 2008–2012 aktívne participovalo na medzinárodnom projekte s názvom ELDEL (Enhancing Literacy Development in European Languages), v ktorom sa paralelne v piatich európskych jazykoch (slovenčina, čeština, španielčina, francúzština a angličtina) riešilo niekoľko výskumných projektov týkajúcich sa osvojovania si čítanej a písanej reči u detí s typickým, rizikovým a narušeným vývinom reči. Predkladaná publikácia je parciálnym vyústením tohto jedinečného projektu a prináša tri longitudinál-

ne štúdie a jeden výskum s prierezovou metodológiou, pričom výskumný záber je skutočne široký; od normálneho, typicky prebiehajúceho vývinu schopností, cez deti s rizikom vývinovej poruchy (dyskalkúlie), až po deti s identifikovanou vývinovou poruchou, t. j. narušeným vývinom reči. Ako uvádza samotná editorka (Mikulajová, 2018, s. 5): „Cieľom je priniesť nové poznatky o štruktúre a vývinových súvislostiach utvárania jazykových schopností a ranej gramotnosti a odhaliť možnosti včasnej intervencie, ktorá pomôže odvrátiť riziko rozvinutia vývinovej poruchy alebo zmierniť jej vplyv na školskú úspešnosť detí.“

V prvej kapitole s názvom *Porozumění větám v mladším školním věku* sa psychologička Miroslava Nováková-Schöffelová venuje problematike vývinu porozumenia syntaktických štruktúr na úrovni rôznych typov viet u detí v mladšom školskom veku. Výskumnú vzorku tvorilo 168 detí, ktoré navštevovali 2. ročník ZŠ a boli súčasťou výskumného projektu ELDEL. Vzhľadom na to, že porozumenie reči je nevyhnutnou podmienkou pre porozu-

menie čítaného textu, predkladaná kapitola môže napomôcť odborníkom, ktorí poskytujú cieleňú intervenciu deťom s dyslexiou, odkryť korene zlyhávania čítania s porozumením, a to v súvislosti s jedným dôležitým aspektom – syntaktickou štruktúrou reči. Osobitým prínosom výskumnej práce je popisanie stratégií, ktoré deti používajú pri porozumení jednotlivých typov viet a vysvetlenie príčin typických chýb, ktoré sa u detí v mladšom školskom veku vyskytujú.

Logopedička *Ivana Humená* a *Marína Mikulajová* v kapitole *Klasifikačno-dimenzionálny pohľad na narušený vývin reči v predškolskom veku* popisali v longitudinálnom výskume štruktúru jazykovo-kognitívnych a gramotnostných schopností u detí s narušeným vývinom reči a/alebo s rodinným rizikom vzniku dyslexie. Klinickú výskumnú vzorku tvorilo 89 detí s narušeným vývinom reči a/alebo s rodinným rizikom dyslexie a kontrolnú skupinu 49 intaktných detí participujúcich na výskumnom projekte ELDEL. Autorky na modeli slovenčiny potvrdili to, čo je dokázané v iných jazykových prostrediach, a to že existujú súvislosti medzi rodinným rizikom dyslexie, narušeným vývinom reči v predškolskom veku a neskoršími problémami pri nadobúdaní gramotnosti v zmysle rizika dyslexie. Na základe štatistických analýz preukázali u šesťročných detí s narušeným vývinom reči problémy s gramotnosťou, pričom takmer polovica detí mala aj ťažké fonologicko-pamäťové deficity.

V kapitole *Kognitívne prediktory*

dyskalkúlie v predškolskom veku psychologička *Jana Balážová-Antalíková* v longitudinálnom výskume overovala vytvorenú batériu „Test predpokladov na matematiku a počítanie“ k budúcim matematickým schopnostiam. Na výskumnej vzorke 125 predškolákov vyšetrených spomínanou batériou a opakovane testovaných v 2. ročníku ZŠ sa preukázalo, že neverbálny intelekt a pracovná pamäť sú silnými prekurzormi a vizuo-priestorové schopnosti a vizuo-priestorová pamäť sú slabými prekurzormi budúcich matematických schopností a aritmetických zručností. Z logopedického a špeciálno-pedagogického hľadiska je zaujímavá kapitola venujúca sa vzťahom medzi výkonmi detí v čítaní a matematike a komorbidity týchto ťažkostí.

V kapitole *Vplyv tréningu fonematického uvedomovania v predškolskom veku na osvojovanie čítania a písania* logopedička *Olga Tokárová* a *Marína Mikulajová* v longitudinálnom výskume preverovali efektivitu tréningu fonematického uvedomovania podľa D. B. Elkonina. Tréning absolvovalo 72 detí vo veku 5–6 rokov, pričom polovica detí bola z intaktnej populácie – bez vývinových porúch a polovica detí mala diagnostikovaný narušený vývin reči. Deti boli rozdelené do experimentálnych a kontrolných skupín. V experimentálnych skupinách prebiehal cieleňý tréning Elkoninovou metodikou v dvoch etapách (predgrafémová a grafémová časť) a v kontrolných skupinách prebiehala u detí v norme jazyková stimulácia v rozsahu bežného

predškolského kurikula a u detí s narušeným vývinom reči – logopedická terapia. Výsledky výskumu potvrdili efektivitu štruktúrovaného tréningu fonematického uvedomovania vo vzťahu k osvojovaniu čítania a písania v prvom ročníku základnej školy v oboch experimentálnych skupinách. Deti s narušeným vývinom reči dosiahli po tréningu úroveň intaktných detí vo všetkých sledovaných premenných okrem rýchlosti písania. Výskum potvrdzuje to, čo sa už osvedčilo na Slovensku v praxi, že tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. Elkonina

je výborným preventívnym nástrojom u detí s typickým vývinom a účinným prostriedkom u rizikových detí a detí ohrozených dyslexiou.

Verím, že publikácia bude hodnotným zdrojom nových informácií pre všetkých odborníkov, ktorí prichádzajú do kontaktu s deťmi v predškolskom a mladšom školskom veku, a to pre psychologov, logopédov, špeciálnych pedagógov, či učiteľov preprimárneho a primárneho vzdelávania.

Martina Zubáková